Joanot Martorell
Joan de Montpalau

Lletres de batalla

Versió de
Joan-Lluís Lluís

Tast de Clàssics

Joanot Martorell
Joan de Montpalau
Lletres de batalla

Versió de
Joan-Lluís Lluís
Tast de Clàssics

Editorial
Barcino

TAST DE CLÀSSICS, 7

Primera edició: setembre 2014

© de l'adaptació i de la introducció,
Joan-Lluís Lluís, 2014
Reservats tots els drets d'aquesta edició:
EDITORIAL BARCINO, S. A.
Acàcies, 15. 08027 Barcelona
www.editorialbarcino.cat
Edició núm. 828

Dipòsit legal: B. 17897-2014
ISBN: 978-84-7226-787-9
Disseny de la coberta: LAMANERA
Imprès per FOTOLETRA
Passeig de Sant Joan, 198. 08032 Barcelona

ÍNDEX

MARTORELL CONTRA MONTPALAU:
L'HONOR ENTRE RAMPELL I BUROCRÀCIA 7

LLETRES

1. Primera lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 13
2. Resposta de Joan de Montpalau a la primera lletra de Joanot Martorell 17
3. Segona lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 21
4. Resposta de Joan de Montpalau a la segona lletra de Joanot Martorell 25
5. Tercera lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 27
6. Resposta de Joan de Montpalau a la tercera lletra de Joanot Martorell 31
7. Quarta lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 35
8. Resposta de Joan de Montpalau a la quarta lletra de Joanot Martorell 39
9. Cinquena lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 45
10. Resposta de Joan de Montpalau a la cinquena lletra de Joanot Martorell 49
11. Sisena lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 53

12. Resposta de Joan de Montpalau a la sisena lletra de Joanot Martorell 55
13. Setena lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 59
14. Resposta de Joan de Montpalau a la setena lletra de Joanot Martorell 63
15. Vuitena lletra de Joanot Martorell a Joan de Montpalau 69
16. Resposta de Joan de Montpalau a la vuitena lletra de Joanot Martorell 73
17. Novena lletra i darrera citació, feta a Anglaterra i enviada per Joanot Martorell a Joan de Montpalau 77
18. Lletra de Joanot Martorell a Perot Mercader 79

MARTORELL CONTRA MONTPALAU: L'HONOR ENTRE RAMPELL I BUROCRÀCIA

És evident que ni Joanot Martorell ni Joan de Montpalau no haurien apreciat de veure els seus noms ajuntats en la coberta d'un llibre. Els dos homes es detestaven i, cosa probablement pitjor en el món de la noblesa medieval, es menyspreaven. Així doncs, aquest llibre neix d'una mena de violència contra la memòria d'aquests dos cavallers valencians, només amb l'excusa de donar a conèixer als lectors del segle XXI una història que era notòria entre el públic del segle XV a la ciutat de València i una mica més enllà. És clar que aquestes lletres de batalla transcrites aquí en un català més actual no són inèdites. Martí de Riquer les va incloure com a annex a la seva edició del *Tirant lo Blanc* (Joanot Martorell, *Tirant lo Blanc i altres escrits*, primera edició a l'editorial Seix Barral, 1969) i són, per tant, fàcilment consultables en l'estat lingüístic i estilístic original. De fet, les divuit lletres presentades aquí constitueixen només una part de la correspondència bel·licosa de Joanot Martorell. Aquestes divuit lletres se centren en un únic afer, el qual, separat de la resta de la correspondència de Martorell, agafa un caire gairebé novel·lesc:

nou lletres de Joanot Martorell a Joan de Montpalau, vuit respostes de Joan de Montpalau i una lletra de Joanot Martorell a Perot Mercader, directament lligada a l'afer central d'aquesta correspondència, que podríem anomenar l'afer Damiata Martorell.

Es tracta, és clar, d'una qüestió d'honor. Una qüestió d'honor les peripècies de la qual es descobreixen en aquestes lletres de batalla a vegades de manera directa i fins i tot peremptòria i a vegades de manera excessivament al·lusiva, si més no per a qui no està familiaritzat amb els codis de la cavalleria medieval. Intentaré fer-ne un resum: Joanot Martorell i Joan de Montpalau eren cosins de segon grau i amics, fins que Montpalau va seduir la germana de Martorell, Damiata. La primera lletra de batalla de Martorell comença quan la seducció ja ha esdevingut relació física, i té per objecte tant aquesta relació com la promesa que Montpalau hauria fet a Damiata Martorell de casar-s'hi: «Heu enganyat la meva germana amb deslleialtat i maldat, i us heu convertit en lladre del seu honor i del meu.» I per si no fos prou clar, afegeix: «Heu estat prou deshonest per tacar-la i deshonrar-la, sense respectar ni Déu, ni el vostre honor, ni la fe que teníem en vós en la casa del meu pare, que ara és casa meva.»

Montpalau, tot al llarg de la correspondència amb Martorell, nega haver promès el casament a Damiata Martorell, però reconeix implícitament —no negant-la mai— la realitat de la relació física. I per això Martorell el repta a una batalla a ultrança, és a dir, a mort: «Que ho vulgueu o no, entrareu en lliça si a Déu plau, i hi confessareu els crims que vau cometre i dels quals us acuso, o us mataré amb les meves mans.»

La societat medieval era molt més complexa del que sovint ens imaginem i un duel no era només un afer bel·licós entre homes d'honor, era també un tràmit bastant precís, regulat, amb un protocol gairebé burocràtic. Aquest protocol podia portar els futurs duelistes a iniciar escaramusses a cops de lletres. Les famoses lletres de batalla eren, primer de tot, una batalla de lletres. Batalla de mots, batalla jurídica, batalla de befa i escarni, batalla psicològica en què cadascun intenta prendre l'avantatge abans mateix d'esmolar les armes. Una batalla pública, també, ja que aquestes lletres podien ser copiades i afixades en llocs estratègics de la ciutat, per tal que tothom en tingués coneixement i se'n pogués fer delícies. Per tal, doncs, que tothom conegués la realitat de la situació de la germana de Joanot Martorell, la qual, és clar, no només va haver de patir que l'haguessin seduïda i abandonada, sinó també que tot València se n'assabentés. I sembla que va ser per això, diu Martí de Riquer, que Damiata Martorell mai no va casar-se.

Així doncs, al llarg d'aquestes lletres, els cavallers Martorell i Montpalau s'increpen, s'insulten i empren tots els matisos de la casuística dels drets i costums de la cavalleria, cadascun acusant l'altre d'allò imperdonable: ser un covard que intenta esquivar la batalla real, amb la qual un dels dos quedaria «mort o vençut». I no sempre és fàcil seguir el fil dels arguments i contraarguments amollats, llançats o insinuats, fins al punt que quasi sis segles més tard es fa difícil destriar qui dels dos podia tenir raó. Aquestes lletres, a més, no ho expliquen tot, del cas, en particular el desenllaç, i per això la seva lectura podria resultar frustrant: com acaba, tot plegat? Cal recórrer a Martí de Riquer per saber que el duel no va tenir lloc i que els negociadors

d'ambdós cavallers van imposar «a Joan de Montpalau una pena pecuniària, i més endavant, el 1445, hagué de pagar a Damiata Martorell una reparació de quatre mil florins».

Ara bé, es fa prou evident que, si bé l'honor malmès de Damiata Martorell és l'element determinant que fa néixer la detestació entre els dos homes, aviat passa en un segon pla: en el conjunt de les divuit lletres, el seu nom apareix només set vegades. El veritable nus dramàtic d'aquestes lletres és un altre i té a veure amb la tria d'un jutge imparcial: la paraula «jutge» hi apareix vuitanta-tres vegades en total. Una tria que aviat esdevé el símbol cruent del sentit de l'honor, o de la manca de sentit de l'honor, de cadascun dels cavallers. Qui ha de trobar el jutge i de quant de temps disposa per trobar-lo són qüestions que semblen no tenir fi i que poden portar el lector a una certa exasperació: decidiu-vos d'una vegada i trinxeu-vos...! Martorell acaba trobant aquest jutge, i fa saber en un to d'exuberància continguda al seu enemic que el rei d'Anglaterra, Enric VI (l'heroi futur d'una tragèdia de Shakespeare), s'avé a arbitrar el duel... Martorell, que ha anat fins a Londres per aconseguir el seu fi, sembla demostrar una perseverança que podria ser la prova de la seva bona fe. I, de fet, tot al llarg de les lletres, traspuen les diferències de caràcter dels dos homes malgrat el to sovint formal de les lletres, que no eren escrites amb voluntat d'estil, ni per fer literatura. Els dos es diuen impacients de combatre, però amb una impaciència de caire diferent. La de Martorell és impulsiva, obsessiva, mentre que la de Montpalau és plena d'ironia i d'una certa fredor altiva: «Heu de tenir sovint a la memòria, però, que no temo gaire les vostres paraules i gens els vostres actes.» Martorell s'abraona, Montpalau l'esquiva tot fent

veure que avança. No, no crec tant en la sinceritat de Montpalau.

En qualsevol cas, la batalla de les lletres no donarà lloc a cap batalla real i Joanot Martorell quedarà frustrat de duel. Intentarà tenir-ne algun amb d'altres possibles contrincants, però tots defugiran el combat, com si en aquell segle xv ja hagués passat el temps d'aquells qui sabien matar i morir per l'honor. Martorell tenia uns vint-i-quatre anys quan va redactar la seva primera lletra de batalla contra Montpalau i és prou evident, s'ha dit sovint, que molts anys més tard viurà per procuració les batalles del nobilíssim Tirant desfogant-se, amb la ploma, d'haver hagut de mirar com l'espasa es rovellava. Ignoro del tot si era un bon combatent, però si cap dels cavallers amb qui somiava d'heure-se-les sota el sol de València hagués acceptat la lluita i l'hagués mort, Martorell ens hauria privat del *Tirant lo Blanc*. Al capdavall, només per això val la pena agrair a Joan de Montpalau la infinitat de recursos dialèctics que va usar per no haver de combatre.

Joan-Lluís Lluís

1

Lletra de desafiament a una batalla a ultrança tramesa pel magnífic Joanot Martorell al magnífic Joan de Montpalau

Joan de Montpalau,

Crec que no ignoreu el fort lligam de parentiu que teniu amb mi i amb tots els meus germans, atès que som fills de cosins germans, ni la gran i sòlida amistat que manteníeu amb el meu pare i amb tots nosaltres. I així, per aquest lligam de parentiu i d'amistat, cada vegada que veníeu a casa del meu pare, que ara és casa meva, confiàvem que hi veníeu com a parent i amic. Per això totes les portes us eren obertes, ja que cap de nosaltres no es malfiava gens de vós, i ningú no pensava que poguéssiu mai ordir o preparar cap acte vergonyós o malvat contra nosaltres ni a casa nostra. Però fa poc, anant i venint vós sempre lliurement en aquesta casa, amb tota sol·licitud, vau prometre i jurar prendre la meva germana Damiata per esposa i que les noces es

farien en un termini breu, la qual cosa fins ara no s'ha produït. És més, en l'entremig, venint a casa nostra aprofitant-vos de la promesa de prendre la meva germana per muller, i de la seva confiança en l'amistat, el parentiu i el jurament fet per vós, i que aquesta promesa era feta amb lleialtat i corresponia a un propòsit veritable, heu enganyat la meva germana amb deslleialtat i maldat, i us heu convertit en lladre del seu honor i del meu. Pensava que no seríeu tan deslleial ni malvat, però heu estat prou deshonest per tacar-la i deshonrar-la, sense respectar ni Déu, ni el vostre honor, ni la fe que teníem en vós a casa del meu pare, que ara és casa meva.

I per tal que una maldat i una deslleialtat com les que heu comeses no quedin sense càstig, si negueu tot el que he afirmat fins ara, jo que, amb tota sol·licitud, vull situarme plenament sota el judici de Déu, el qual mostra el seu gran poder en actes com aquests, us ofereixo de combatre a tota ultrança. Serà el meu cos contra el vostre, a peu o a cavall, de la manera que m'indiqueu, atès que anirem armats de la mateixa manera, amb armes defensives i ofensives, o desproveïts d'armes defensives. I, si voleu ocupar-vos de la recerca del jutge, us deixaré quatre o sis mesos per tal que el trobeu, cristià o infidel, i no n'hi haurà cap que jo tingui per sospitós. Si el trobeu, haurà de ser algú que ens garanteixi una plaça segura per combatre i que deixi que la nostra batalla vagi fins al final, combatent vós i jo tant i tan llargament i durant tants dies com calgui, fins que un de nosaltres dos mori o sigui vençut. I si el jutge que haureu trobat no deixés que la nostra batalla arribés fins al punt que un de nosaltres dos romangués mort o vençut, es faria patent la vostra falsedat i el vostre perjuri, i seríeu reconegut

com a vençut i serien notòries la deslleialtat i la maldat de les quals us acuso. I així jo podria usar contra vós tots aquells drets que per dret d'armes em seran donats, i podria procedir contra vós de totes les maneres permeses contra aquells que han estat vençuts, com si haguéssiu confessat la deslleialtat i la maldat que m'heu fet i de les quals us acuso.

I si això no us satisfà o no voleu assumir el càrrec de cercar i trobar el jutge amb totes les condicions escrites més amunt, seré content de cercar-ne un, tant i tan llargament com calgui fins que l'hagi trobat, cristià o infidel, i que ens garanteixi una plaça segura amb les condicions ja exposades. És a dir, que si no deixés que la nostra batalla arribés fins al punt que un de nosaltres romangués mort o vençut, podríeu usar contra mi tots aquells drets que per dret d'armes us seran donats. I al contrari, jo podria usar aquest dret contra vós si el jutge que haguéssiu trobat no deixés que la batalla arribés fins al punt que un de nosaltres romangués mort o vençut.

I com a testimoni de la meva determinació us trameto la present carta a través de Desirós, patge del molt il·lustre senyor l'infant don Enric, partida per ABC,[1] signada per la meva pròpia mà i segellada amb el segell de les meves armes a València el 12 de maig de l'any 1437 de la Nativitat de Nostre Senyor.

Joanot Martorell

1. En els documents escrits per duplicat, s'escrivien les lletres majúscules ABC en el plec del foli que marcava el final d'una còpia i l'inici de l'altra. En separar les dues còpies es tallaven les lletres per la meitat, de manera que en confrontar-les es pogués demostrar que corresponien al mateix document inicial.

2

Resposta de Joan de Montpalau a la primera lletra de Joanot Martorell

Joanot Martorell,

Per Desirós, patge del molt il·lustre senyor l'infant don Enric, he rebut la vostra lletra, partida per ABC, signada per la vostra mà i segellada amb el segell de les vostres armes a València el 12 de maig d'aquest any.

I us responc que estic meravellat de veure com, pensant tan poc en el vostre honor i mentint per la vostra gola, m'increpeu dient que jo hauria promès i jurat que prendria per esposa na Damiata, germana vostra, i que m'hi casaria en un termini breu. I, com que d'aquests fets se'n parlarà després, per ara no cal insistir-hi, sinó posar-hi fi amb poques paraules; per això afirmo que tantes vegades com heu dit o direu que jo vaig jurar de prendre per esposa la vostra germana Damiata, tantes vegades heu mentit i mentireu per la vostra gola.

I, ja que sobre aquest fet em repteu amb insistència a combatre, en resposta al vostre desafiament i defensant el meu honor, ho accepto. I estaré satisfet que us encarregueu de cercar el jutge, tal com ho proposeu en la vostra lletra, i que l'hàgiu de trobar en un termini de sis mesos, amb les condicions i disposicions que conté la vostra lletra. Jo, si Déu ho vol, compareixeré davant d'aquest jutge després que m'hagi atorgat el temps convenient i el salconduit necessari.

I com que ho deixeu a la meva voluntat, perquè em pertoca a mi decidir-ho com a desafiat, us dic que tindrem una batalla a cavall, el qual cavall serà armat amb cobertes d'acer, i durà al cap un casc d'acer, una sella de corser acerada amb les ales que se solen portar a la guerra, sense altre artifici, i amb els estreps deslligats. Armes defensives: cuirasses sense cap artifici, de vint-i-cinc lliures de pes; arnès de cama i de cuixa tal com es porten a la guerra; guardabraços sense guardes ni cap altre artifici, tal com es porten a la guerra; avantbraços i manyoples sense guardes ni cap altre artifici, com es porten a la guerra; barreta amb una bavera, sense cap artifici. Armes ofensives: dues espases, una de sis pams de llarg amb empunyadura i fulla, com es porten a la guerra, i l'altra de quatre pams amb empunyadura i fulla; una llança de catorze pams, amb la fulla d'un pam i mig, i el gruix segons la conveniència de cadascun de nosaltres, sense cap artifici, sempre que les llances amb la fulla facin catorze pams.

Esperaré la vostra resposta durant cinc dies després que aquesta lletra us hagi estat lliurada, i si voleu respondre-hi, donant o fent donar la resposta a Perot Mercader, que és procurador meu en aquest afer, confirmaré haver-la rebuda.

Com a testimoni de les dites coses, us porta la present lletra Desirós, patge del molt il·lustre senyor l'infant don Enric, partida per ABC, signada per la meva mà i segellada amb el segell de les meves armes a València el 16 de maig de l'any de Nostre Senyor de 1437.

Joan de Montpalau